

EVOLUȚIA ISTORICĂ A JUDEȚULUI CLUJ

Potrivit tradiției istorice consemnate de Gesta Notarului Anonim al regelui Bela și cercetărilor de toponimie istorică, pe teritoriul actualului județ Cluj se afla, în secolele al IX-lea și al X-lea, nucleul formațiunii politice denumite *Terra Ultrasilvana*, care avea în componență mai multe unități teritoriale de tipul cnezatelor de vale. Formațiunea era condusă de un *dux* (voievod), a cărui cetate de reședință se afla în zona Cluj-Napoca – Gilău. După cucerirea sa de către maghiari, Terra Ultrasilvana s-a extins treptat, până în secolul al XIII-lea, ajungând să cuprindă întreg teritoriul cunoscut astăzi sub denumirea de Transilvania.

Comitatul Cluj a fost constituit pe parcursul secolului al XI-lea, odată cu construirea cetății regale Cluj, pentru a administra domeniul regal aflat sub controlul acesteia. Nucleul comitatului cuprindea valea Someșului Mic, până la Bonțida, văile Someșului Cald și Someșului Rece și valea Căianului. Comitatul avea, de asemenea, în administrare zona Călatei, regiune care avea legături istorice cu Bihorul, și domeniul cetății Almașului, care cuprindea zona superioară a văii Almașului. În ultimul sfert al secolului al XI-lea, comitatul a înregistrat o extindere spre Est, până la Batoș și Dedrad, odată cu victoriile repurtate de regele Ladislau I (1077-1095) în războaiele împotriva pecenegilor din răsăritul Transilvaniei.

Atestarea documentară a comitatului este ulterioară momentului constituirii sale, datând din perioada în care comitele Clujului, alături de alți demnitari transilvăneni, a început să fie prezent la curtea regală de la Buda, în timpul domniei regelui Bela al III-lea (1172-1196). Astfel, prima mențiune a unui comite, care coincide cu prima mențiune documentară a comitatului, datează din anul 1177, când în lista demnitarilor menționați într-o diplomă regală este consemnat numele lui Toma, comite de Cluj (*Thomas comes Clusiensis*)¹.

Reședința comitelui de Cluj s-a aflat, inițial, în cetatea regală a Clujului. După ce Clujul a obținut, în anul 1316, statutul de oraș regal, comitele comitatului Cluj, care era subordonat voievodului Transilvaniei, și-a pierdut dreptul de rezidență în oraș. Astfel, reședința comitatului Cluj a devenit una itinerantă, fiind stabilită ulterior, într-o anumită perioadă, la cetatea regală Lita. În a doua jumătate a secolului al XIII-lea și în secolul al XIV-lea, odată cu reducerea dimensiunii domeniilor cetăților regale și cu pierderea importanței sociale și administrative a vechilor categorii de slujitori ai acestora, comitatul și-a reconfigurat structurile de organizare, răspunzând aspirațiilor nobilimii în curs de afirmare. Adunările nobiliare ale comitatului aveau un rol judiciar, fiind prezidate de comite și/sau de cei doi juzi ai nobililor din comitat. Pe teritoriul actual al județului Cluj au mai existat alte trei comitate medievale: Turda, Dăbâca și Solnoc (Interior). Menționată pentru întâia oară în contextul conflictului ungaro-peceneg din 1068, Dăbâca (*Dobuca*) a fost, până la distrugerea sa de către mongolii care au invadat Transilvania în anul 1241, cel mai important

¹ Diploma reprezintă confirmarea de către rege a testamentului făcut de un anume Caba în favoarea mănăstirii Sf. Martin din Pannonhalma. În textul diplomei nu este menționat anul emiterii acesteia. Stabilirea anului emiterii diplomei a fost realizată de László Fejérpataky, în lucrarea *III. Béla király oklevelei* [Diplomele regelui Bela III], Budapest, 1900, p. 28, acesta considerând că documentul a fost emis în preajma anului 1177. Emericus (Imre) Szentpétery, în volumul de regeste *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico diplomatice*, Vol. I/1, Budapest, 1923, nr. 128, p. 41, confirmă această datare, care este acceptată și astăzi.

centru politic și economic din Transilvania de Nord. Comitatul Turda, a cărui cetate de reședință este atestată documentar în anul 1075, a devenit, în secolul al XIII-lea, locul de întrunire al congregațiilor nobiliare ale Transilvaniei. În ce privește comitatul Solnoc, a cărui atestare documentară datează din anul 1197, acesta nu aparținea inițial Transilvaniei, fiind atașat voievodatului intracarpatic în a doua jumătate a secolului al XIII-lea.

Comitatul Cluj, asemeni celorlalte comitate ale Transilvaniei medievale, și-a păstrat structura teritorială până în epoca modernă. În anul 1784, împăratului Iosif al II-lea a încercat, în spiritul reformismului iluminist, să înlăture sistemul administrativ anacronic al comitatelor nobiliare și al scaunelor săsești și secuiești, însă tentativa sa reformatoare s-a lovit de rezistența nobilimii.

Reformele administrative realizate în Transilvania în perioada regimului dualist instituit în anul 1867 au adus o serie de modificări în structura teritorială a comitatului Cluj. Astfel, cu ocazia reorganizării administrativ teritoriale din 1876, au fost incluse în componența acestuia 28 de sate care aparținuseră anterior comitatului Dăbâca. În același timp, 2 sate aflate anterior în componența comitatului Cluj au fost arondate comitatului Turda-Arieș, 5 comitatului Mureș-Turda și 3 comitatului Sălaj.

După realizarea Marii Uniri, comitatul Cluj a devenit județ al României, păstrându-și structura teritorială și administrativă anterioară. Inițial, ca urmare a unei confuzii terminologice, județul a fost redenumit Cojocna, revenind la denumirea Cluj în anul 1925. Potrivit legii privind unificarea administrativă din anul 1925, județul era împărțit în 12 plăși, având o suprafață de 5.079 kmp și cuprinzând 226 comune rurale și o comună urbană (Cluj). Câțiva ani mai târziu, noua lege a administrației locale din 1929 reducea numărul plășilor din județ la șapte. Legea mai prevedea înființarea, pe teritoriul României, a șapte directorate ministeriale regionale, considerate centre ale administrației locale și inspecției, unul dintre acestea fiind stabilit la Cluj. În 1931, aceste directorate ministeriale au fost însă dizolvate.

Legea administrativă din 14 august 1938 a introdus instituția ținutului, condusă de un rezident regal, care avea dubla calitate de reprezentant al guvernului și de administrator al unității administrativ-teritoriale. Ținutul dispunea de personalitate juridică, care era însă desființată în cazul județelor. Județul Cluj a fost inclus în ținutul Crișuri, cu reședința la Cluj, care mai avea în componență județele Bihor, Maramureș, Năsăud, Satu-Mare, Sălaj și Someș. Ținutul Crișuri a fost condus, în calitate de rezidenți regali, de generalul de vânători de munte Alexandru Hanzu (1938-1939) și de medicul dermatolog Coriolan Tătaru (1939-1940).

După instaurarea regimului comunist, Constituția din 1948 a introdus o nouă organizare administrativ-teritorială, în care teritoriul României era împărțit în comune, plăși, județe și regiuni, organele locale ale puterii de stat fiind conduse de consilii populare alese pe patru ani. Doi ani mai târziu, prin legea 5/1950 privind subdivizarea economico-administrativă a teritoriului Republicii Populare Române, județele și plășile au fost desființate, regiunile fiind împărțite în raioane, comune și orașe.

Regiunea Cluj, având reședința la Cluj, includea inițial 8 raioane: Aiud, Câmpeni, Cluj, Dej, Gherla, Huedin, Jibou și Turda. Prin reorganizarea administrativ-teritorială din 1952 (Decretul 331/1952), suprafața regiunii Cluj a fost extinsă, acesteia fiindu-i adăugate alte șase raioane: Bistrița, Beclean și Năsăud (rezultate din desființarea regiunii Rodna), Luduș, Sărmaș (rezultate prin desființarea Regiunii Mureș) și Zalău (raion nou înființat). Prin legea 3/1960 privind îmbunătățirea organizării administrativ-teritoriale a României, raioanele Luduș și Sărmaș au fost realocate Regiunii Autonome Maghiare, iar raioanele Cluj, Beclean și Jibou au fost desființate, localitățile din componența acestora fiind reatribuite. Alcătuită acum din 9 raioane – Aiud, Bistrița, Câmpeni, Dej, Gherla, Huedin, Năsăud, Turda și Zalău – regiunea avea în componență 14 orașe, 290 de comune și 1427 de sate.

Prin Constituția din anul 1968 și legea 2/1968 privind organizarea administrativă a teritoriului Republicii Socialiste România, modificată prin legea 55/1968, se revenea la organizarea administrativă tradițională în județe, orașe și comune, fiind însă desființate unitățile administrative intermediare de tipul raioanelor sau plășilor.

Cu această ocazie a fost reconstituit județul Cluj, care cuprindea și o parte a teritoriului fostelor județe Turda și Someș, având o suprafață de 6674 kmp, reprezentând 2,8% din teritoriul României.

Bibliografie:

Antonescu, Daniela, *Evoluția reformelor administrativ-teritoriale din România în ultimul secol*, București, 2018.

Györfy Gy., *Az Árpád kori Magyarország történeti földrajza*, I-IV, Budapest, 1987-1998.

Fejérpataky, L., *III. Béla király oklevelei*, Budapest, 1900.

Meruțiu, V., *Județele din Ardeal și din Maramureș până în Banat. Evoluția teritorială*, Institutul de arte grafice „Ardealul”, Cluj, 1929.

Oroveanu, M. T., *Organizarea administrativă și sistematizarea teritoriului R. S. România*, București, 1987.

Nistor, I. S., *Comuna și județul. Evoluția istorică*, Cluj-Napoca, 2000.

Sălăgean, T., *Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIII-lea. Afirmarea regimului congregațional*, Cluj-Napoca, 2003.

Sălăgean, T., *Țara lui Gelou. Contribuții la istoria Transilvaniei de Nord în secolele IX-XI*, Cluj-Napoca, 2006.

Săgeată, R., *Organizarea administrativ-teritorială a României. Evoluție. Propuneri de optimizare*, București, 2013.

Szentpétery, I. (ed.), *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico diplomatica*, Vol. I/1, Budapest, 1923.

Szentpétery, I. (ed.), *Scriptores rerum hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*, I-II, Budapest, 1937-1938.

PREȘEDINTE,
Alin Tișe

Contrasemnează:
SECRETAR GENERAL AL JUDEȚULUI,
Simona Gaci